FitJeevan™

नोव्हेंबर 2026 पर्यंत अपडेट

सोपी मराठी · ₹10,000 ते ₹50,000 मासिक कमाईची कुटुंबे · 18 प्रकरणे

पैसे कुठे लावायचे?

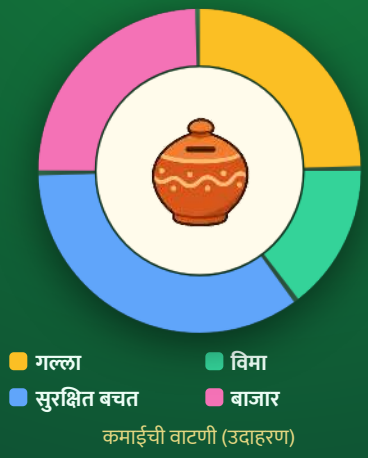

कमाईची वाटणी (उदाहरण)

बँक FD, पोस्ट ऑफिस, PPF, सुकन्या, म्युच्युअल फंड, सोने, विमा आणि पेन्शन: कष्टाची कमाई कुठे, किती आणि कोणत्या क्रमाने ठेवायची. सोबत बजेट, कर्जातून सुटका आणि फसवणुकीपासून बचाव.

पैसे कुठे ठेवायचे? प्रत्येक जागेचे वास्तव

- अडचणीचा गल्ला
- बँक FD / RD
- पोस्ट ऑफिसच्या योजना
- PPF / सुकन्या
- म्युच्युअल फंड / SIP
- सोने आणि जमीन
- जीवन आणि आरोग्य विमा
- EPF / NPS / पेन्शन

कोणतीही टिप नाही · कोणत्याही फंडाचे किंवा शेअरचे नाव नाही · कोणत्याही रिटर्नचे वचन नाही

लेखक
विवेक कुमार

प्रकाशक: ANSYS (FitJeevan)

फक्त आर्थिक शिक्षणासाठी. गुंतवणूक सल्ला नाही.

पैसे कुठे लावायचे?

बचत, गुंतवणूक आणि सुरक्षेची प्रामाणिक समज, सामान्य कुटुंबासाठी
6 भाग · 18 प्रकरणे · 18 वर्कशीट · 39 प्रश्न कार्ड

विवेक कुमार

ANSYS (FitJeevan) · नोव्हेंबर 2026 पर्यंत अपडेट

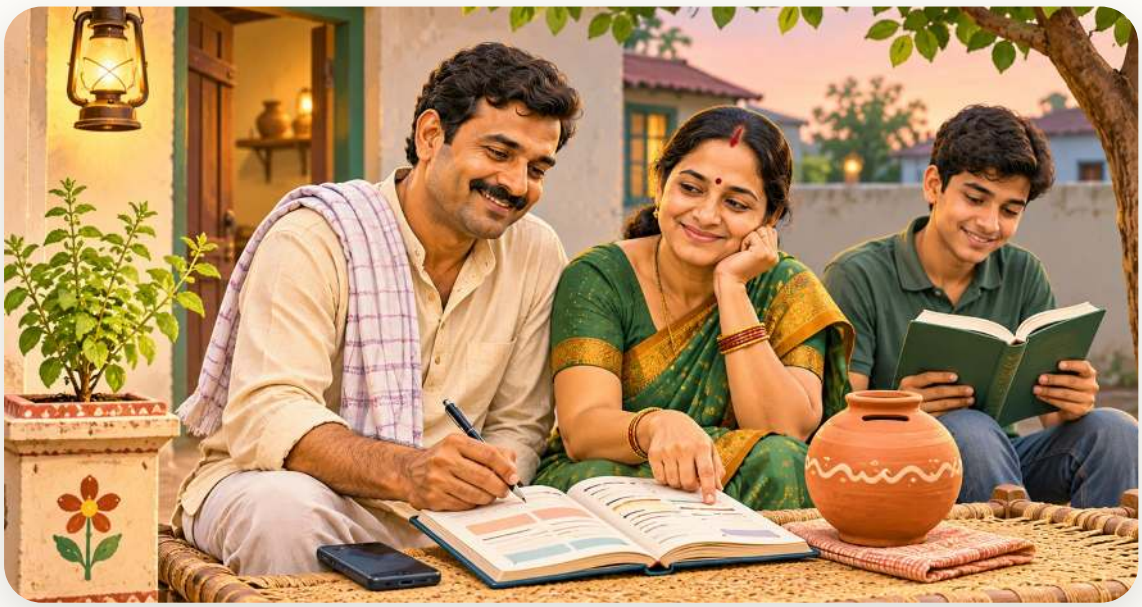

पैसे कुठे लावायचे? (नोव्हेंबर 2026 पर्यंत अपडेट)
लेखक: विवेक कुमार · प्रकाशक: ANSYS (FitJeevan), भारत
वेबसाइट: fitjeevan.co.in

© 2026 ANSYS (FitJeevan). सर्व हक्क राखीव. प्रकाशकाच्या लेखी परवानगीशिवाय या पुस्तकाचा कोणताही भाग कॉपी, स्कॅन, वाटप किंवा पुन्हा विक्री करण्यास मनाई आहे. वर्कशीट आणि प्रश्न कार्ड तुम्ही आपल्या कुटुंबाच्या वापरासाठी प्रिंट करू शकता.

महत्त्वाचे अस्वीकरण

अस्वीकरण: हे पुस्तक फक्त आर्थिक शिक्षण आणि जागरूकतेसाठी आहे. यातील माहिती कोणत्याही व्यक्तीसाठी वैयक्तिक गुंतवणूक सल्ला नाही. लेखक आणि प्रकाशक SEBI-नोंदणीकृत गुंतवणूक सल्लागार (Investment Adviser) किंवा रिसर्च ॲनालिस्ट नाहीत. या पुस्तकात कोणताही शेअर, म्युच्युअल फंड योजना, विमा पॉलिसी, कंपनी, बँक किंवा ॲप खरेदी-विक्री करण्याची शिफारस केलेली नाही. उदाहरणांमधील व्याजाचे किंवा रिटर्नचे आकडे फक्त गणित समजावण्यासाठी काल्पनिक आहेत, ते कोणत्याही रिटर्नचे वचन नाहीत. मागील कामगिरी ही भविष्याची हमी नाही. बाजाराशी जोडलेल्या गुंतवणुकीत मुद्दलही कमी होऊ शकते. व्याजदर, टॅक्स आणि सरकारी नियम बदलत असतात; हे पुस्तक नोव्हेंबर 2026 पर्यंतच्या माहितीवर आधारित आहे, गुंतवणुकीपूर्वी बँक, पोस्ट ऑफिस किंवा अधिकृत वेबसाइटवर ताजी माहिती नक्की तपासा. आपल्या परिस्थितीनुसार सल्ल्यासाठी SEBI-नोंदणीकृत गुंतवणूक सल्लागार (यादी: sebi.gov.in), विम्यासाठी IRDAI-नोंदणीकृत मध्यस्थ, आणि टॅक्ससाठी पात्र कर-तज्ज्ञ यांना भेटा. या पुस्तकाचा कोणत्याही बँक, विमा कंपनी, म्युच्युअल फंड, ब्रोकर, ॲप किंवा सरकारी संस्थेशी कोणताही संबंध नाही. पुस्तकातील माहितीच्या आधारे घेतलेल्या कोणत्याही निर्णयामुळे झालेल्या नुकसानीसाठी लेखक आणि प्रकाशक जबाबदार राहणार नाहीत.

RBI, SEBI, IRDAI, PFRDA, AMFI, NCFE, पोस्ट ऑफिस आणि इतर सरकारी संस्थांची नावे फक्त माहिती आणि अधिकृत स्रोत सांगण्यासाठी घेतली आहेत; यांपैकी कोणीही हे पुस्तक तयार केलेले, तपासलेले किंवा मंजूर केलेले नाही. कथांमधील नावे आणि ठिकाणे समजावण्यासाठी तयार केलेली उदाहरणे आहेत.

ही प्रत परवान्याअंतर्गत आहे:

पुस्तकात चूक दिसली किंवा एखादा दर/नियम बदलला असेल तर fitjeevan.co.in वर कळवा; पुढच्या अपडेटमध्ये दुरुस्त करू.

हे पुस्तक कसे वाचावे

पैशांची शिडी: खालून वर, एक-एक पायरी

बहुतेक लोकांची अडचण पैशांच्या कमतरतेपेक्षा **क्रमाच्या अभावाची** आहे. कोणी विमा विकतो, कोणी SIP, कोणी सोने, कोणी भिशी. आधी काय करायचे आणि मग काय, हे पुस्तक तेच सांगते, म्हणजे कष्टाची कमाई चुकीच्या ठिकाणी अडकणार नाही. पहिल्यांदा वाचत असाल तर भाग 0 पासून सुरुवात करा. एखाद्या खास अडचणीसाठी (कर्ज, विमा, टॅक्स, फसवणूक) थेट त्या प्रकरणावर जाऊ शकता.

भाग 5: पक्की व्यवस्था	टॅक्स, फसवणुकीपासून बचाव, पहिला प्लॅन आणि 12 महिने	प्रकरण 15-18
भाग 4: बाजाराची समज	म्युच्युअल फंड, सोने-जमीन आणि शेअर बाजाराचे वास्तव	प्रकरण 12-14
भाग 3: सुरक्षित बचत आणि म्हातारपण	बँक, पोस्ट ऑफिस, EPF, APY आणि NPS	प्रकरण 9-11
भाग 2: सुरक्षा कवच	जीवन विमा, आरोग्य विमा आणि अपघात कवच	प्रकरण 7-8
भाग 1: कर्जावर ताबा	व्याजाची खरी किंमत, गोड सापळे आणि कर्जमुक्ती	प्रकरण 4-6
भाग 0: पाया	हिशेब, बजेट आणि अडचणीचा गल्ला	प्रकरण 1-3
दोन्ही रेलिंग	फसवणुकीपासून बचाव (प्रकरण 16) · टॅक्स, KYC, नॉमिनी, कागदपत्रे (प्रकरण 15)	प्रत्येक भागात सोबत

प्रत्येक प्रकरणात काय मिळेल

1. 🤔 **खरी अडचण**
   आज सामान्य कुटुंबे ज्या अडचणीशी झुंजत आहेत ती, आणि तिचा सरळ उपाय.

2. 🔁 **नेहमीची चूक विरुद्ध शहाणपणाचा मार्ग**
   लोक अनेकदा काय करतात, आणि त्यापेक्षा चांगले पाऊल कोणते.

3. 💁 **विचारण्यासारखे प्रश्न**
   बँक, पोस्ट ऑफिस, विमा एजंट किंवा कर्ज देणाऱ्याला विचारायचे तयार प्रश्न. [रिकामी जागा] मध्ये तुमची माहिती भरा.

4. 😊 **उदाहरणाच्या कथा**
   तुमच्यासारख्या कुटुंबांच्या कथा: काय चूक झाली, काय शिकले.

5. ✏️ **वर्कशीट** + 🧠 **प्रश्नमंजुषा** + 🗃️ **प्रश्न कार्ड**
   वाचलेले आपल्या घरच्या हिशेबाला लागू करा.

⚠️ "उदाहरण" याचा अर्थ

पुस्तकात जिथे जिथे व्याज, रिटर्न किंवा वाढीचा हिशेब आहे, तो **गणित समजावण्यासाठी** आहे, वचन नाही. दर बदलतात; पैसे लावण्यापूर्वी अधिकृत स्रोतावर आजचा दर पाहा. हीच सवय या पुस्तकाचा सर्वात मोठा धडा आहे.

सोबत "घरच्या पैशांचा प्लॅनर"

तुम्ही प्लॅनर (Excel + PDF) सुद्धा घेतला असेल, तर प्रत्येक प्रकरणाची वर्कशीट त्यातच भरत चला. घेतला नसेल, तर पुस्तकातील वर्कशीट पेनने भरा, काम तितकेच होईल.

आजचे चित्र

भारतातील कुटुंबे आणि पैसा: काही आकडे (नोव्हेंबर 2026 पर्यंत उपलब्ध ताजे)

7.0%
कुटुंबांची निव्वळ आर्थिक बचत, GNDI च्या (2024-25)
RBI वार्षिक अहवाल 2025-26

45.5%
घरगुती कर्ज, GDP च्या (सप्टेंबर 2025)
RBI आर्थिक स्थिरता अहवाल, जून 2026

27%
भारतीय आर्थिकदृष्ट्या साक्षर
NCFE NFLIS-2019

9.5%
कुटुंबे एखाद्या शेअर/फंड प्रॉडक्टमध्ये
SEBI Investor Survey 2025

79.7%
लोकांना गुंतवणुकीत "आधी सुरक्षा" हवी
SEBI Investor Survey 2025

56.2%
कामगार स्वयंरोजगारात, म्हणजे कमाई कमी-जास्त
PLFS 2025, MoSPI

या आकड्यांचा अर्थ लोक कमी कमावतात किंवा निष्काळजी आहेत, असा नाही. अर्थ असा आहे की पैशांची **समज** कोणी शिकवलीच नाही: शाळेत नाही, ऑफिसमध्ये नाही, आणि विकणारे शिकवत नाहीत, विकतात. हे पुस्तक तीच कमतरता भरून काढते.

अनुक्रमणिका

भाग 0: पाया 9

1 पैशांची शिडी: आधी काय, मग काय 10

2 घरचे बजेट: ठरलेली आणि अनिश्चित, दोन्ही कमाईसाठी 23

3 अडचणीचा गल्ला: आपत्कालीन फंड 35

भाग 1: कर्जावर ताबा 45

4 कर्जाची खरी किंमत: व्याज, EMI, APR आणि CIBIL 46

5 गोड सापळे: क्रेडिट कार्ड, BNPL आणि लोन ॲप 58

6 योग्य उधारी आणि कर्जमुक्ती: गोल्ड लोन, सावकार, KCC, मुद्रा 69

भाग 2: सुरक्षा कवच 79

7 जीवन विमा: टर्म विरुद्ध विमा-सह-बचत 80

8 आरोग्य विमा, आयुष्मान आणि अपघात कवच 93

भाग 3: सुरक्षित बचत आणि म्हातारपण 103

9 बँकेतील पैसा: सेव्हिंग, FD, RD आणि ₹5 लाखांची ढाल 104

10 पोस्ट ऑफिसच्या योजना: PPF, सुकन्या, NSC, KVP, MIS, SCSS 114

11 म्हातारपणाची तयारी: EPF, APY आणि NPS 126

भाग 4: बाजाराची समज 136

12 म्युच्युअल फंड आणि SIP: सोप्या भाषेत 137

13 सोने आणि जमीन: कुटुंबाच्या दोन जुन्या आवडी 149

14 शेअर बाजाराचे वास्तव: गुंतवणूक विरुद्ध सट्टा (आणि क्रिप्टो) 162

भाग 5: पक्की व्यवस्था 174

15 टॅक्सची मूलभूत समज: नवा कायदा, ITR, TDS 175

16 फसवणुकीपासून बचाव: पैसे डबल, बनावट ॲप, डिजिटल अरेस्ट 187

17 वय आणि कमाईनुसार पहिला प्लॅन (उदाहरण) 201

18 12 महिन्यांची कृती योजना 213

परिशिष्ट

- प्रश्न कार्ड (सर्व) 225
- महत्त्वाचे नंबर आणि अधिकृत वेबसाइट 235

- दर एका पानात 236
- पैशांचा शब्दकोश 239
- प्रश्नमंजुषेची उत्तरे 242
- हे पुस्तक कसे अपडेट होईल 247
- स्रोत 248

भाग 0 / 5

पाया

हिशेब, बजेट आणि अडचणीचा गल्ला

1. पैशांची शिडी: आधी काय, मग काय 10

2. घरचे बजेट: ठरलेली आणि अनिश्चित, दोन्ही कमाईसाठी 23

3. अडचणीचा गल्ला: आपत्कालीन फंड 35

भाग ० · पाया

प्रकरण 1

पैशांची शिडी: आधी काय, मग काय

20 मिनिटांत समजून घ्या की कमाईचा पैसा कोणत्या क्रमाने कुठे जावा, म्हणजे कष्टाची कमाई चुकीच्या ठिकाणी अडकणार नाही.

😟 खरी अडचण

प्रत्येकजण काही ना काही विकत आहे: कोणी विमा, कोणी SIP, कोणी सोने, कोणी भिशी, कोणी प्लॉट. कोणाचे ऐकावे, समजत नाही. म्हणून पैसा एकतर बचत खात्यात पडून पडून झिजत राहतो, किंवा कोणाच्या तरी सांगण्यावरून अशा ठिकाणी अडकतो जिथून गरजेच्या वेळी तो बाहेर निघतच नाही.

📌 या प्रकरणात तुम्ही शिकाल

- भारतातील सामान्य कुटुंबाच्या बचतीचे आणि कर्जाचे खरे चित्र, सरकारी आकड्यांमधून
- "पैशांची शिडी": 6 पायऱ्या आणि 2 रेलिंग, म्हणजे आधी काय करायचे आणि मग काय
- महागाई कशी गुपचूप तुमची बचत खाते, आणि "खरी वाढ" (real return) याचा अर्थ
- 72 चा नियम: कोणत्याही दराने पैसे किंवा किमती किती वर्षांत दुप्पट होतात, आणि "1 वर्षात डबल" ही धोक्याची घंटा का आहे
- सुरक्षा, लगेच काढता येणे आणि रिटर्न यांचा त्रिकोण, आणि वैयक्तिक सल्ला कोणाकडून घेणे योग्य

राजेशजी ई-रिक्षा चालवतात, सुनीताजी शाळेत शिकवतात, गोविंदजी भाजी विकतात, हरिओमजी शेती करतात. चौघेही कष्ट करतात, चौघेही कमावतात. तरीही महिन्याच्या शेवटी चौघांच्याही घरात एकच प्रश्न असतो: **"पैसा गेला कुठे?"** आणि कधी काही उरले, तर दुसरा प्रश्न: **"हे लावायचे कुठे?"**

या प्रश्नाचे उत्तर देणारे खूप आहेत. नातेवाईक एजंट पॉलिसी घेऊन येतात, गल्लीत भिशी चालते, फोनवर "₹500 महिना लावा आणि कोट्यवधी कमवा" अशी रील येते, WhatsApp वर "पक्की टिप" येते. प्रत्येकजण आपला माल सर्वात चांगला सांगतो. पण कोणी हे सांगत नाही की **आधी काय करायचे आणि नंतर काय**. हेच या पुस्तकाचे काम आहे.

हे पुस्तक तुम्हाला कोणत्याही फंडाचे, शेअरचे, पॉलिसीचे किंवा ॲपचे नाव सांगणार नाही. कोणत्याही रिटर्नचे वचन देणार नाही. हे तुम्हाला एक **क्रम** देईल, ज्याला आपण "पैशांची शिडी" म्हणतो, आणि प्रत्येक पायरीवर इतकी समज देईल की निर्णय तुम्ही स्वतः घेऊ शकाल. चला, सुरुवात देशाच्या चित्रापासून करूया.

आजचे चित्र: कमतरता पैशांची कमी, समजेची जास्त

RBI च्या वार्षिक अहवाल 2025-26 (29 मे 2026) नुसार, 2024-25 मध्ये भारतातील कुटुंबांची **निव्वळ आर्थिक बचत** देशाच्या एकूण प्रयोज्य उत्पन्नाच्या (GNDI) **7.0%** राहिली. 2023-24 मध्ये ती 5.8% होती. सोप्या भाषेत: **प्रत्येक ₹100 कमाईपैकी कुटुंबे सरासरी फक्त ₹7 च्या आसपास निव्वळ बचत (बँक, विमा, PF अशा ठिकाणी) करू शकतात.** ही संपूर्ण देशाची सरासरी आहे, तुमच्या घराबद्दल कोणतीही टिप्पणी नाही. पण यावरून बचत खूप पातळ असल्याचे दिसते.

दुसरीकडे कर्ज वेगाने वाढले आहे. RBI च्या आर्थिक स्थिरता अहवालातील (जून 2026) आकड्यांनुसार सप्टेंबर 2025 मध्ये घरगुती कर्ज देशाच्या GDP च्या **45.5%** झाले. यापैकी **58.4%** कर्ज घर खरेदीव्यतिरिक्तचे आहे: पर्सनल लोन, क्रेडिट कार्ड, गोल्ड लोन, फोन-फ्रिजचा EMI. म्हणजे बरेचसे कर्ज रोजच्या गरजांसाठी आणि वस्तू खरेदीसाठी घेतले जात आहे.

आणि सर्वात मोठी गोष्ट: समस्या बहुतेक पैशांची नाही, **समजेची** आहे. राष्ट्रीय वित्तीय शिक्षण केंद्राच्या (NCFE) शेवटच्या पूर्ण राष्ट्रीय सर्वेक्षणात (NFLIS-2019) फक्त **27%** भारतीय आर्थिकदृष्ट्या साक्षर आढळले: शहरात 33%, गावात 24%, आणि महिलांमध्ये फक्त 21%. SEBI च्या गुंतवणूकदार सर्वेक्षण 2025 मध्ये 74% लोकांनी सांगितले की गुंतवणुकीच्या गोष्टी "समजत नाहीत", आणि 62% पेक्षा जास्त लोक म्हणाले, समजल्या तर ते गुंतवणूक करतील.

मुद्दा	आकडा	स्रोत आणि तारीख
कुटुंबांची निव्वळ आर्थिक बचत (2024-25)	GNDI च्या 7.0%	RBI वार्षिक अहवाल 2025-26, 29 मे 2026
घरगुती कर्ज (सप्टेंबर 2025)	GDP च्या 45.5%	RBI FSR जून 2026 (Business Today, 22 जुलै 2026)
घराव्यतिरिक्त किरकोळ कर्जाचा वाटा	58.4%	तोच
आर्थिक साक्षरता	27% (महिला 21%)	NCFE NFLIS-2019
एखाद्या शेअर/फंड प्रॉडक्टमध्ये पैसे लावणारी कुटुंबे	9.5%	SEBI गुंतवणूकदार सर्वेक्षण 2025
"आधी सुरक्षा" हवी असणारे लोक	79.7%	तोच

हे आकडे घाबरवण्यासाठी नाहीत. ते सांगतात की तुम्ही एकटे नाही. देशातील बहुतेक कुटुंबे याच गोंधळात आहेत, आणि 79.7% लोकांना सर्वात आधी **सुरक्षा** हवी आहे. ही अगदी योग्य विचारसरणी आहे. या पुस्तकाची शिडीसुद्धा सुरक्षेपासूनच सुरू होते.

राजेश, 34, ई-रिक्षा चालक, कानपूर (उदाहरण)

राजेशजींची कमाई महिन्याला सुमारे ₹22,000 आहे, पण दररोज सारखी नाही. नातेवाइकांच्या सांगण्यावरून त्यांनी दोन विमा-सह-बचत पॉलिसी घेतल्या, गल्लीतल्या एका भिशीतही नाव नोंदवले आणि EMI वर नवा फोन घेतला. दर महिन्याला या सगळ्यांचे हप्ते जात राहिले. मग पत्नीला अचानक हॉस्पिटलमध्ये दाखल करावे लागले. पॉलिसी मोडली असती तर खूप कमी पैसे मिळाले असते, भिशीचा नंबर यायला अजून बराच अवकाश, आणि हातात रोख काहीच नव्हती. शेवटी सावकाराकडून जास्त व्याजाने उधार घ्यावे लागले. राजेशजींकडे "बचत" होती, पण योग्य क्रमाने नव्हती.

👉 **धडा: आधी अडचणीचा गल्ला आणि विम्याचे कवच, मग बाकी सगळे.**

पैशांची शिडी: 6 पायऱ्या, 2 रेलिंग

कल्पना करा, तुम्ही गच्चीवर चढण्यासाठी शिडी लावत आहात. खालची पायरी कमकुवत असेल आणि तुम्ही थेट वरच्या पायरीवर पाय ठेवला, तर पडण्याचा धोका आहे. पैशांचेही तसेच आहे. अनेक लोक थेट वरच्या पायऱ्यांवर (शेअर, फंड, प्लॉट) उडी मारतात, पण खालचा हिशेब, गल्ला आणि विमा रिकामेच असतात. मग एखादे आजारपण किंवा काम सुटणे त्यांना खाली पाडते.

पैशांच्या शिडीत खालून वर **6 पायऱ्या** आहेत. सोबत **2 रेलिंग** आहेत, ज्या प्रत्येक पायरीवर धरून ठेवायच्या आहेत: एका बाजूला **फसवणुकीपासून बचाव**, दुसऱ्या बाजूला **टॅक्स, KYC, नॉमिनी आणि कागदपत्रे**.

चित्र 1.1 पैशांची शिडी: खालून वर चढा, आणि दोन्ही रेलिंग प्रत्येक पायरीवर धरून ठेवा.

पायरी	काय करायचे	पायरी पक्की झाली असे केव्हा मानायचे	प्रकरण
1. हिशेब आणि बजेट	कमाई आणि खर्च लिहिणे, आधी बचत वेगळी काढणे	3 महिने सलग हिशेब लिहिला, बचतीची रक्कम ठरलेली आहे	2
2. अडचणीचा गल्ला	आवश्यक खर्चाच्या काही महिन्यांइतका पैसा वेगळा, सहज काढता येईल अशा ठिकाणी	किमान पहिला टप्पा (उदा. ₹10,000), मग 3 महिन्यांचा खर्च	3
3. महाग कर्जावर ताबा	कार्ड, ॲप-लोन, सावकार अशी महाग कर्जे आधी फेडणे	असे कोणतेही कर्ज नाही ज्याचे वार्षिक व्याज सुमारे 24% पेक्षा जास्त आहे	4, 5, 6
4. विम्याचे कवच	कमावणाऱ्याचे जीवन कवर, कुटुंबाचे आरोग्य कवर	कवर किती आहे, नॉमिनी कोण आहे, हे लिहून ठेवलेले आहे	7, 8
5. सुरक्षित बचत आणि म्हातारपण	बँक, पोस्ट ऑफिस, PF, पेन्शन अशा ठिकाणी ध्येयानुसार बचत	प्रत्येक मोठ्या ध्येयासाठी (शिक्षण, म्हातारपण) वेगळी बचत चालू आहे	9, 10, 11
6. बाजाराची समज	दीर्घ काळासाठी बाजाराशी जोडलेल्या गोष्टी समजून, जोखीम जाणून	जो पैसा 5-7 वर्षे लागणार नाही, फक्त तोच; आणि नियम समजलेले असावेत	12, 13, 14

लक्षात घ्या, तिसऱ्या पायरीतील "सुमारे 24%" हे एक ढोबळ मोजमाप आहे, कोणताही कायदा नाही. क्रेडिट कार्डची थकबाकी अनेकदा महिन्याला सुमारे 3.35-3.75% ने चालते, म्हणजे वर्षाला सुमारे 40-45% (कार्डच्या अटींमध्ये पाहा). सावकाराचे "₹3 शेकडा महिना" म्हणजे प्रत्येक ₹100 वर दर महिन्याला ₹3, म्हणजे वर्षाला 36% सरळ व्याज. असे कर्ज चालू असताना कुठेही बचत करणे म्हणजे बादलीला खाली भोक असताना वरून पाणी भरण्यासारखे आहे.

💡 शिडीचा अर्थ "एक संपले की दुसरे सुरू" असा नाही

- शिडीचा अर्थ आहे "आधी पाया पक्का". काही कामे पहिल्या दिवसापासून सोबतच चालतात.
- सरकारी विमा योजना PMJJBY (₹2 लाख जीवन कवर, ₹436 वार्षिक) आणि PMSBY (₹2 लाख अपघात कवर, ₹20 वार्षिक) मिळून ₹456 वार्षिक आहेत (नोव्हेंबर 2026 पर्यंतची माहिती, jansuraksha.gov.in वर ताजी माहिती पाहा). या मूलभूत सुरक्षेची सुरुवात आहेत, पूर्ण सुरक्षा नाही. पायरी 2 वर असतानाही यांचा विचार करता येतो.
- घरात 70 वर्षे किंवा त्याहून जास्त वयाचे ज्येष्ठ असतील तर आयुष्मान वय वंदना कार्ड तपासा: उत्पन्न कितीही असो, प्रति कुटुंब प्रति वर्ष ₹5 लाखांपर्यंत उपचार कवर (PIB, 29 ऑक्टोबर 2026). कुटुंब PM-JAY मध्ये पात्र आहे की नाही, हेही पाहा (प्रकरण 8).
- प्रत्येक खात्यात आणि योजनेत नॉमिनी जोडणे हेही पहिल्या दिवसाचे काम आहे, यात पैसे लागत नाहीत.

🔁 पहिल्यांदा ₹5,000 वाचले, आता काय करायचे?

❌ नेहमीची चूक

एखाद्या ओळखीच्या व्यक्तीच्या सांगण्यावरून त्याच दिवशी एखादी दीर्घ पॉलिसी किंवा स्कीम सुरू केली, जिचा हप्ता दर महिन्याला जाईल आणि मध्येच सोडल्यास नुकसान होईल.

✔ शहाणपणाचा मार्ग

आधी पाहिले की गल्ल्यात किती आहे आणि एखादे महाग कर्ज तर चालू नाही ना. ₹5,000 वेगळ्या खात्यात गल्ल्याची सुरुवात म्हणून ठेवले, मग शिडीच्या पुढच्या पायरीचा विचार केला.

का चांगले: अडचणीत सर्वात आधी रोख पैसा लागतो. लांब हप्त्यांची वस्तू गल्ल्याशिवाय घेतली, तर अडचणीत तीच मोडावी लागते आणि नुकसान होते.

सुनीता, 29, खाजगी शाळेतील शिक्षिका, पाटणा (उदाहरण)

सुनीताजींनी एक रील पाहिली ज्यात सांगितले होते, "₹500 च्या SIP ने करोडपती". त्या दुसऱ्याच दिवशी सुरू करणार होत्या. आईने फक्त एवढेच विचारले, "आधी घरचा हिशेब तर लिही, दर महिन्याला कुठे-कुठे पैसा जातो?" सुनीताजींनी एका वहीत शिडी काढली आणि प्रत्येक पायरीसमोर हो किंवा नाही लिहिले. तेव्हा कळले की क्रेडिट कार्डवर ₹18,000 ची थकबाकी अनेक महिन्यांपासून minimum भरून चालू आहे. त्यांनी आधी कार्डची पूर्ण थकबाकी फेडण्याची योजना बनवली, मग गल्ला सुरू केला.

👉 **धडा: आधी क्रम, मग प्रॉडक्ट. तुमच्या घरात काय चालू आहे, हे रीलला माहीत नसते.**

महागाईची वाळवी: पैसा तोच, किंमत कमी

वाळवी लाकूड आतून खाते, बाहेरून सगळे ठीक दिसते. महागाई (inflation, म्हणजे वस्तूंच्या किमती हळूहळू वाढणे) सुद्धा हेच करते. तुमच्या कपाटात ₹10,000 असतील, तर 5 वर्षांनंतरही नोटा ₹10,000 च्याच राहतील, पण त्यातून येणारे रेशन कमी होईल.

RBI च्या पतधोरण समितीने 5-7 ऑक्टोबर 2026 च्या बैठकीत 2026-27 साठी ग्राहक महागाईचा (CPI) अंदाज **5.2%** ठेवला. त्याच वेळी मोठ्या सरकारी बँकांच्या बचत खात्यावर व्याज सुमारे **2.50%** वार्षिक होते (Business Today, 10 सप्टेंबर 2026). म्हणजे पैसा दीर्घ काळ फक्त बचत खात्यात पडून राहिला, तर नोटा थोड्या वाढतात, पण त्यांची **खरेदी करण्याची ताकद कमी होते**.

याला **खरी वाढ** (real return) म्हणतात: व्याजदरातून महागाई वजा करा, ढोबळमानाने जे उरते तीच खरी वाढ. 2.5% व्याज आणि 5.2% महागाई असेल, तर खरी वाढ सुमारे **उणे 2.7%** आहे. म्हणजे पैसा प्रत्यक्षात दरवर्षी थोडा लहान होत आहे.

उदाहरण - गणित समजावण्यासाठी, वचन नाही. समजा एखाद्या कुटुंबाचा आजचा आवश्यक मासिक खर्च ₹15,000 आहे. खाली पाहा, वेगवेगळ्या महागाई दरांनी हाच खर्च पुढे किती होऊ शकतो:

गृहीत महागाई दर (वार्षिक)	आज	6 वर्षांनंतर (सुमारे)	12 वर्षांनंतर (सुमारे)
4%	₹15,000	₹18,980	₹24,015
6%	₹15,000	₹21,278	₹30,183
8%	₹15,000	₹23,803	₹37,773

पाहा, 6% महागाई धरली तर 12 वर्षांत तोच आवश्यक खर्च सुमारे दुप्पट, म्हणजे ₹30,183 होतो. आज जे मूल 3 वर्षांचे आहे, ते कॉलेजला पोहोचेपर्यंत फी, भाडे आणि औषधे सगळे असेच वाढलेले असेल. म्हणून दीर्घ ध्येयांसाठी फक्त "पैसे जमवणे" पुरेसे नाही, तो पैसा महागाईच्या मागे पडू नये, याचाही विचार करायचा आहे. ही गोष्ट आपण प्रकरण 9 ते 12 मध्ये सावकाश समजून घेऊ.

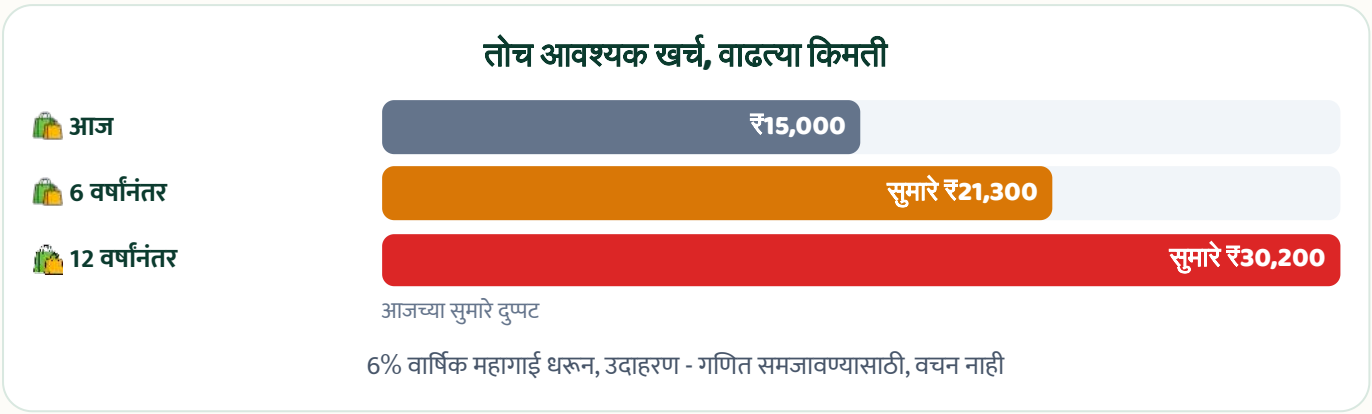

चित्र 1.2 महागाईची वाळवी: तोच आवश्यक खर्च, वर्षागणिक मोठा. (6% महागाई धरून, उदाहरण, वचन नाही)

वर्षानुवर्षांची बचत कुठे ठेवली आहे?

नेहमीची चूक

संपूर्ण बचत, अगदी 10-15 वर्षांनी कामी येणारा पैसासुद्धा, वर्षानुवर्षे फक्त बचत खात्यात किंवा घरच्या कपाटात पडून राहिला, "पैसा सुरक्षित तर आहे" असा विचार करून.

शहाणपणाचा मार्ग

रोजच्या खर्चासाठी आणि अडचणीच्या गल्ल्यासाठी बचत खाते योग्य मानले. पण दीर्घ ध्येयाच्या पैशासाठी वेगळा विचार केला की त्यावरील व्याज महागाईच्या आसपास किंवा त्याहून जास्त कसे राहील, आणि पर्याय प्रकरण 9-12 मध्ये समजून घेतले.

का चांगले: सुरक्षित याचा अर्थ फक्त "पैसा हरवू नये" एवढाच नाही, त्याची खरेदी करण्याची ताकद टिकून राहावी, हासुद्धा आहे. प्रत्येक पैशाचे काम वेगळे, म्हणून जागाही वेगळी.

72 चा नियम: दुप्पट व्हायला किती वर्षे?

एक सोपी युक्ती आहे जी कोणीही मनात करू शकतो: **72 ÷ वार्षिक दर = सुमारे किती वर्षांत रक्कम दुप्पट.** हे फक्त गणित आहे, कोणत्याही प्रॉडक्टचे वचन नाही. हे बचतीलाही लागू होते, महागाईलाही, आणि कर्जालाही.

उदाहरण - गणित समजावण्यासाठी, वचन नाही.

गृहीत वार्षिक दर	72 चा नियम (सुमारे वर्षे)	अचूक गणिताने (सुमारे वर्षे)
4%	18	17.7
6%	12	11.9
8%	9	9.0
9%	8	8.0

एक खरे उदाहरण पाहा. पोस्ट ऑफिसच्या किसान विकास पत्र (KVP) योजनेवर ऑक्टोबर-डिसेंबर 2026 तिमाहीत 7.5% वार्षिक दर आहे, आणि India Post स्वतः लिहिते की यात रक्कम **115 महिन्यांत, म्हणजे 9 वर्षे 7 महिन्यांत** दुप्पट होते. 72 चा नियम सांगतो 72 ÷ 7.5 = 9.6 वर्षे. जवळजवळ तेच! (योजनेचे नाव इथे फक्त गणित दाखवण्यासाठी आहे, शिफारस नाही; दर प्रत्येक तिमाहीला बदलू शकतो, indiapost.gov.in वर पाहा.)

हाच नियम उलटही लागू होतो. 6% महागाईने किमती सुमारे 12 वर्षांत दुप्पट होतात. आणि कर्जावरही: एखादे कर्ज 36% वार्षिक दराने चक्रवाढीने (प्रत्येक वेळी व्याजावरही व्याज) वाढत राहिले, तर 72 ÷ 36 = सुमारे 2 वर्षांत थकबाकी दुप्पट होऊ शकते. म्हणूनच महाग कर्जाची पायरी बचतीच्या आधी येते.

⚠ "1 वर्षात डबल" ऐकताच थांबा

- कोणी म्हणाले "1 वर्षात पैसे डबल", तर त्याचा अर्थ 100% वार्षिक रिटर्न.
- 72 च्या नियमाने पाहिले तर 8% दराने दुप्पट व्हायला सुमारे 9 वर्षे लागतात. 1 वर्षात दुप्पट करण्याचे वचन कोणतेही कायदेशीर, नियंत्रित प्रॉडक्ट देत नाही.
- दर महिन्याला 2-3% "पक्क्या" कमाईचे वचनही धोक्याची घंटा आहे. अशा स्कीममध्ये अनेकदा जुन्या लोकांना नव्या लोकांचे पैसे दिले जातात, आणि नवे लोक येणे बंद होताच सगळे बुडते.
- अशा कोणत्याही स्कीमचे नाव RBI च्या Sachet पोर्टलवर (sachet.rbi.org.in) तपासा आणि फसवणूक वाटली तर 1930 वर कॉल करा. संपूर्ण माहिती प्रकरण 16 मध्ये.

सुरक्षा, लगेच काढता येणे, रिटर्न: तिन्ही एकत्र नाही

प्रत्येक बचतीची किंवा गुंतवणुकीची गोष्ट तीन कसोट्यांवर तपासा: (1) **सुरक्षा**: मूळ पैसा बुडण्याचा धोका किती? (2) **लगेच काढता येणे** (liquidity): गरज पडली तर किती लवकर आणि नुकसान न सोसता काढता येतो? (3) **रिटर्न**: वाढ किती होऊ शकते? खरे हे आहे की कोणतीही एक गोष्ट तिन्ही पूर्ण देत नाही. एक मजबूत असेल तर दुसरे कमकुवत.

चित्र 1.3 प्रत्येक गोष्टीत काही मिळते, काही सोडावे लागते. जो तिन्हींचे पूर्ण वचन देईल, तिथेच थांबा.

- **बचत खाते:** सुरक्षा चांगली (बँकेत ₹5 लाखांपर्यंत ठेव विमा, प्रकरण 9), पैसे लगेच काढता येतात, पण व्याज कमी.
- **दीर्घ लॉक-इन असलेली सरकारी बचत (उदा. PPF):** सुरक्षा खूप उच्च, व्याज बचत खात्यापेक्षा चांगले, पण पैसा वर्षानुवर्षे अडकून राहतो.
- **बाजाराशी जोडलेल्या गोष्टी (शेअर, म्युच्युअल फंड):** दीर्घ काळात वाढीची शक्यता, विकणे सोपे, पण मूळ पैसा कमीही होऊ शकतो, काहीही पक्के नाही.
- **भिशी किंवा "प्रायव्हेट स्कीम":** अनेकदा तिन्हींचे वचन, पण सुरक्षेची कोणतीही कायदेशीर हमी नाही (अनौपचारिक भिशीवर कोणताही नियम लागू होत नाही; प्रकरण 16).

🔍 गैरसमज विरुद्ध सत्य

✗ गैरसमज

कोणती ना कोणती अशी स्कीम नक्की असेल ज्यात पैसा पूर्ण सुरक्षितही असेल, हवा तेव्हा काढताही येईल, आणि वाढही खूप जास्त असेल. फक्त योग्य माणूस भेटायला हवा.

✓ सत्य

अशी कोणतीही नियंत्रित, कायदेशीर गोष्ट नाही जी तिन्ही पूर्ण देईल. जो माणूस तिन्हींचे वचन देतो, तो एकतर पूर्ण गोष्ट सांगत नाही, किंवा फसवणूक करत आहे. शहाणपण हे आहे की प्रत्येक पैशाचे काम ठरवा: अडचणीचा पैसा सुरक्षा आणि लगेच काढण्यासाठी, दीर्घ ध्येयाचा पैसा वाढीसाठी, जोखीम समजून.

ठरलेली आणि अनिश्चित कमाई: शिडी सर्वांसाठी, वेग वेगळा

सरकारी सर्वेक्षण PLFS 2025 (MoSPI, 27 मार्च 2026) नुसार देशात 56.2% कामगार स्वयंरोजगारात आहेत, 20.2% रोजंदारीवर आणि फक्त 23.6% नियमित पगारावर. म्हणजे बहुतेक वाचकांची कमाई दर महिन्याला सारखी येत नाही. दुकान, शेती, ड्रायव्हिंग, शिवणकाम, पार्लर, डिलिव्हरी, मजुरी: या सगळ्यांत काही महिने चांगले, काही वाईट.

शिडी या सगळ्यांसाठी तीच आहे, फक्त दोन गोष्टी वेगळ्या आहेत. पहिली, **गल्ला मोठा** हवा, कारण वाईट महिने येत राहतात (प्रकरण 3). दुसरी, बजेट **सर्वात कमी कमाईच्या महिन्यावर** बनवायचे, सरासरीवर नाही (प्रकरण 2). जसे गोविंदजींच्या भाजीच्या दुकानावर रोज कधी ₹600 येतात तर कधी ₹1,200. त्यांनी चांगल्या दिवसाच्या हिशेबाने खर्च ठरवला, तर वाईट दिवशी उधार घ्यावेच लागेल. शेतकरी कुटुंबाची कमाई तर वर्षातून दोन-तीन वेळा पीक विकल्यावर एकदम येते, म्हणून त्यांना पूर्ण हंगामाचा हिशेब एकत्र करावा लागतो.

चित्र 1.4 अनिश्चित कमाईच्या घरात वाईट महिन्यांचा वाटा आधी वेगळा: छोटीशी पोटली, मोठा आधार.

🔁 पीक विकले, हातात एकदम ₹1.2 लाख आले

❌ नेहमीची चूक

लग्नकार्य, नवी बाईक आणि जुनी उधारी यांपैकी जे समोर आले त्यात पैसा जात राहिला. तीन महिन्यांनी बी-बियाणे आणि खतासाठी पुन्हा उधार घ्यावे लागले.

✔ शहाणपणाचा मार्ग

पैसा येताच आधी पुढच्या हंगामापर्यंतचा आवश्यक खर्च, बी-खत आणि गल्ल्याचा वाटा वेगळा काढला, सर्वात महाग उधारी आधी फेडली, मग उरलेल्या पैशांतून बाकी कामे.

का चांगले: अनियमित कमाईत एकदम आलेला पैसा हा "संपूर्ण हंगामाचा पगार" असतो. तो वाटून वापरला तर पुढच्या पिकापर्यंत उधारीची गरज कमी होते.

सल्ला कोणाकडून घ्यावा, कोणाकडून नाही

SEBI च्या गुंतवणूकदार सर्वेक्षण 2025 मध्ये सुमारे 59% लोकांनी सांगितले की पैशांचे निर्णय ते मित्र, कुटुंब किंवा सोशल मीडियावरील finfluencer (पैशांवर व्हिडिओ बनवणारे) यांचे ऐकून घेतात. जे लोक influencer वर विश्वास ठेवतात, त्यांच्यापैकी 62% लोकांनी त्यांच्या सांगण्यावरून गुंतवणुकीचा निर्णयही घेतला. अडचण अशी: नातेवाईक एजंटला अनेकदा विक्रीवर कमिशन मिळते, आणि सोशल मीडियावाल्याला तुमची कमाई, कर्ज आणि कुटुंब यांबद्दल काहीही माहीत नसते.

वैयक्तिक गुंतवणूक सल्ला (तुमची परिस्थिती पाहून "तुम्ही हे करा") देण्याचा कायदेशीर हक्क भारतात **SEBI-नोंदणीकृत गुंतवणूक सल्लागाराकडे** (Registered Investment Adviser, RIA) आहे. कोणाकडूनही सल्ला घेण्यापूर्वी त्याचे नाव sebi.gov.in वरील नोंदणीकृत लोकांच्या यादीत तपासा. विम्यासाठी IRDAI-नोंदणीकृत मध्यस्थाशी बोला. आणि स्पष्ट सांगतो: **हे पुस्तक आणि याचे लेखक कोणीही सल्लागार नाहीत.** आमचे काम तुम्हाला इतके समजावणे आहे की तुम्ही योग्य प्रश्न विचारू शकाल आणि चुकीचे उत्तर ओळखू शकाल.

🔁 नातेवाईक एजंट घरी आले आणि म्हणाले "फक्त सही करा"

❌ नेहमीची चूक

नाते बिघडू नये म्हणून, कागद न वाचता, कवर किती आहे आणि मध्येच सोडल्यास किती मिळेल हे न विचारता, त्याच दिवशी सही केली.

✔ शहाणपणाचा मार्ग

प्रेमाने सांगितले, "कागद ठेवून जा, घरी बोलून दोन दिवसांत सांगतो." मग लेखी विचारले: कवर किती, प्रीमियम किती, किती वर्षे, मध्येच सोडले तर किती मिळेल, आणि तुमचा लायसन्स नंबर काय आहे.

का चांगले: चांगले प्रॉडक्ट दोन दिवस थांबल्याने खराब होत नाही. घाईचा दबाव अनेकदा चुकीच्या विक्रीची (mis-selling) निशाणी असते, ज्याला IRDAI नेही "मोठी चिंता" म्हटले आहे.

कोणतीही बचत किंवा गुंतवणूक विकणाऱ्याला विचारा — विचारण्यासारखे प्रश्न

मला हे **[प्रॉडक्टचे नाव/प्रकार]** समजून घ्यायचे आहे. कृपया लेखी सांगा: (1) माझे मूळ पैसे किती सुरक्षित आहेत आणि कोणत्या नियामकाचे (RBI/SEBI/IRDAI/सरकार) नियम लागू आहेत? (2) मला **[महिने/वर्षे]** नंतर अचानक पैसे लागले तर किती मिळतील, किती कपात होईल? (3) वाढीचा दर ठरलेला आहे की बदलतो, आणि कधीपर्यंत? (4) हे विकल्यावर तुम्हाला किती कमिशन मिळते? (5) तुमचा नोंदणी किंवा परवाना क्रमांक काय आहे?

💡 बँक, पोस्ट ऑफिस, एजंट किंवा कोणत्याही विक्रेत्याला. उत्तर गोलमोल असेल किंवा लेखी द्यायला नकार दिला, तर तिथेच थांबा. तीन कसोट्यांचा (सुरक्षा, पैसे काढण्याची सोय, रिटर्न) त्रिकोण सोबत ठेवा.

AI कडून महागाईचा हिशेब करून घ्या — विचारण्यासारखे प्रश्न

मला फक्त गणित समजावून सांग, कोणताही गुंतवणूक सल्ला देऊ नकोस. माझ्या घराचा आजचा आवश्यक मासिक खर्च ₹ **[रक्कम]** आहे. जर महागाई दरवर्षी **[4/6/8]** % राहिली, तर **[5/10/15]** वर्षांनंतर हाच खर्च किती होईल? तिन्ही दरांसाठी एक छोटा तक्ता बनव आणि प्रत्येक ओळीचा हिशेबही दाखव, म्हणजे मी कॅल्क्युलेटरने ताळा करू शकेन.

💡 कोणत्याही AI चॅट ॲपमध्ये. AI गणितातही चूक करू शकते, म्हणून एक-दोन ओळी स्वतः कॅल्क्युलेटरने तपासा. AI ला "कोणता फंड किंवा स्कीम घेऊ" असे विचारू नका, सल्ला देण्याचा त्याला अधिकार नाही.

10 मोठे गैरसमज, आणि ते कुठे दूर होतील

सामान्य कुटुंबांमध्ये पैशांबद्दल काही गोष्टी पिढ्यानपिढ्या चालत आल्या आहेत. काही अर्ध्या खऱ्या आहेत, काही पूर्ण चुकीच्या. या पुस्तकात प्रत्येक गैरसमज त्याच्या प्रकरणात पुराव्यासह उलगडू. आत्ता फक्त झलक:

गैरसमज	कोणत्या प्रकरणात सत्य
"LIC (विमा-सह-बचत पॉलिसी) हीच गुंतवणूक आहे"	7
"FD सगळ्यात safe आहे, बस्स"	9
"सोने नेहमी वाढतेच"	13
"शेअर बाजार म्हणजे जुगार"	14
"भिशीत जास्त फायदा आहे"	6, 16

गैरसमज	कोणत्या प्रकरणात सत्य
"पैसे डबल करणारी स्कीम खरंच चालते"	16
"विमा म्हणजे पैसे वाया, काहीच परत मिळत नाही"	7, 8
"SIP मध्ये fixed रिटर्न मिळतो"	12
"कमी कमाई असणारे बचत किंवा गुंतवणूक करू शकत नाहीत"	9, 10
"टिप्समुळे लवकर पैसा होतो"	14, 16

🔍 गैरसमज विरुद्ध सत्य

❌ गैरसमज

"आमची कमाई इतकी कमी आहे, आम्ही काय वाचवणार, हे सगळे मोठ्या लोकांसाठी आहे."

✔ सत्य

सुरुवात रकमेने नाही, सवयीने होते. पोस्ट ऑफिसची 5 वर्षांची RD दरमहा ₹100 पासून उघडते आणि PPF मध्ये वर्षाला किमान ₹500 आहे (नोव्हेंबर 2026 पर्यंतचे नियम, indiapost.gov.in). सगळ्यात आधी तर हिशेब लिहिणे आणि गल्ला सुरू करणे आहे, त्यासाठी कोणतीही किमान रक्कम नाही.

आजपासून सुरुवात: पहिल्या 7 दिवसांची 5 कामे

1 पैशांची यादी बनवा

घरातील सगळा पैसा कुठे-कुठे आहे, ते लिहा: खाती, रोख, पॉलिसी, भिशी, सोने, दिलेली-घेतलेली उधारी. खालच्या वर्कशीटमधील तक्ता यासाठीच आहे.

2 कर्जांची यादी बनवा

प्रत्येक कर्जाची थकबाकी, हप्ता आणि व्याज लिहा. व्याज महिन्याला सांगितले असेल (जसे शेकडा ₹2), तर त्याला 12 ने गुणून वार्षिक विचार करा.

3 शिडीवर आपली जागा पाहा

वर्कशीटमधील 10 प्रश्नांची होय/नाही उत्तरे भरा. पहिले "नाही" जिथे येईल, तीच तुमची सध्याची पायरी.

4 नॉमिनी तपासा

प्रत्येक बँक खाते, पोस्ट खाते आणि पॉलिसीमध्ये नॉमिनी आहे की नाही, ते पाहा. नसेल तर जोडून घ्या.

5 घरात 30 मिनिटांची चर्चा

जोडीदार किंवा घरातील मोठ्या सदस्यासोबत हे प्रकरण आणि आपली यादी शेअर करा. पैशांची चर्चा हे एकट्याचे ओझे नाही.

वर्कशीट 1: माझी शिडी कुठे आहे?

पेनने भरा

प्रश्न 1: मी दर महिन्याची कमाई आणि खर्च लिहितो/लिहिते का? (होय / नाही)

प्रश्न 2: कमाई येताच बचतीची रक्कम आधी बाजूला होते का? (होय / नाही)

प्रश्न 3: घराच्या किमान 3 महिन्यांच्या आवश्यक खर्चाइतके पैसे वेगळे, सहज काढता येतील अशा ठिकाणी ठेवले आहेत का? (होय / नाही)

प्रश्न 4: माझे असे एखादे कर्ज आहे का ज्याचे वार्षिक व्याज साधारण 24% पेक्षा जास्त आहे (कार्डची थकबाकी, ॲप-लोन, सावकार)? (होय / नाही) [इथे "नाही" चांगले]

प्रश्न 5: घरातील कमावत्या व्यक्तीच्या नावे जीवन विमा कवर आहे का, आणि ते किती रकमेचे आहे हे मला माहीत आहे? (होय / नाही)

प्रश्न 6: कुटुंबाकडे एखादे आरोग्य कवर आहे का (आयुष्मान, कंपनीचे, किंवा स्वतःचे)? (होय / नाही)

प्रश्न 7: प्रत्येक बँक खाते, पोस्ट खाते आणि पॉलिसीमध्ये नॉमिनी जोडलेला आहे का? (होय / नाही)

प्रश्न 8: म्हातारपणासाठी एखादी वेगळी बचत (PF, पेन्शन योजना वगैरे) चालू आहे का? (होय / नाही)

प्रश्न 9: पैसे आणि कागदपत्रे कुठे आहेत हे घरातील दुसऱ्या एखाद्या सदस्याला माहीत आहे का? (होय / नाही)

प्रश्न 10: गेल्या एका वर्षात मी कोणाच्या सांगण्यावरून पूर्ण न समजता एखाद्या पॉलिसी, स्कीम किंवा ॲपमध्ये पैसे टाकले का? (होय / नाही) [इथे "नाही" चांगले]

सराव: खालच्या तक्त्यात घरातील सगळा पैसा लिहा. ज्या ओळीत "कधी काढू शकतो" याचे उत्तर "माहीत नाही" असेल, त्याची कागदपत्रे काढून वाचा.

जागा (खाते/पॉलिसी/भिशी/सोने)	रक्कम	कधी काढू शकतो	कोणाच्या नावे	नॉमिनी आहे?

छोटी प्रश्नमंजुषा

1. "1 वर्षात पैसे डबल" म्हणजे किती वार्षिक रिटर्न?

○ अ) 10% ○ ब) 50% ○ क) 100%

2. 72 च्या नियमानुसार 8% वार्षिक दराने रक्कम साधारण किती वर्षांत दुप्पट होईल?

○ अ) 9 वर्षे ○ ब) 4 वर्षे ○ क) 18 वर्षे

3. बचत खात्यावर 2.5% व्याज मिळत असेल आणि महागाई 5% असेल, तर काय होत आहे?

○ अ) पैसे खरोखर वाढत आहेत ○ ब) पैसे खरोखर कमी होत आहेत ○ क) काहीच फरक पडत नाही

4. पैशांच्या शिडीची पहिली पायरी कोणती?

○ अ) SIP ○ ब) सोने ○ क) हिशेब आणि बजेट

5. वैयक्तिक गुंतवणूक सल्ला कोणाकडून घेणे योग्य आहे?

○ अ) Instagram वर पैशांचे व्हिडिओ बनवणाऱ्याकडून ○ ब) SEBI-नोंदणीकृत गुंतवणूक सल्लागाराकडून

○ क) WhatsApp ग्रुपवरील टिपमधून

उत्तरे परिशिष्टात, पान 242

या प्रकरणाची प्रश्न कार्डे

S01 फसवणूक तपासणी

🗣 हे विचारा

तुम्ही किंवा तुमची कंपनी कोणत्या नियामकाकडे (RBI, SEBI, IRDAI, PFRDA किंवा राज्य रजिस्ट्रार) नोंदणीकृत आहे? नोंदणी क्रमांक सांगा, मी स्वतः तपासेन.

केव्हा विचारायचे: कोणतीही व्यक्ती, ॲप किंवा स्कीम तुमचे पैसे घेऊ पाहत असेल तेव्हा.

✔ **योग्य उत्तर असे असेल:** स्पष्ट नाव आणि क्रमांक, जो त्याच नियामकाच्या वेबसाइटवर सापडेल (जसे SEBI सल्लागार INA..., रिसर्च ॲनालिस्ट INH..., फंड डिस्ट्रिब्युटरचा ARN). sachet.rbi.org.in वरही तपासू शकता.

🚩 **लाल झेंडा:** "आम्हाला नोंदणीची गरज नाही", "सरकारकडून approved आहोत" पण कोणताही क्रमांक नाही, किंवा क्रमांक दुसऱ्याच कंपनीचा निघतो.

S03 फसवणूक तपासणी

🗣 हे विचारा

तुम्ही जो "पक्का" रिटर्न सांगत आहात, तो लेखी कोण देतो? कोणत्या नियमाखाली किंवा कोणत्या नियामकाखाली?

केव्हा विचारायचे: जेव्हा कोणी ठरलेला नफा, "महिन्याला 2-3%" किंवा "पैसे दुप्पट" असे सांगेल.

✔ **योग्य उत्तर असे असेल:** प्रामाणिक उत्तर: बाजाराशी जोडलेल्या कोणत्याही गुंतवणुकीत रिटर्न ठरलेला नसतो. सरकारी बचत योजनांचा दर सरकार ठरवते, आणि तोही दर तिमाहीला बदलू शकतो.

🚩 **लाल झेंडा:** "आम्ही गॅरंटी देतो, स्टॅम्प पेपरवर लिहून देऊ" किंवा "महिन्याला 3% पक्के". नोंदणीशिवाय ठेवी घेणारी स्कीम BUDS कायदा 2019 नुसार गुन्हा आहे.

S06 फसवणूक तपासणी

हे विचारा

मी कुटुंबाशी बोलून आणि कागदपत्रे वाचून उद्या सांगेन. आज मी कोणतेही पैसे देणार नाही, कोणताही OTP सांगणार नाही.

केव्हा विचारायचे: जेव्हा कोणी घाई करेल, घाबरवेल किंवा "आजच शेवटची संधी" म्हणेल: फोनवर, घरी येऊन किंवा ॲपवर.

✔ **योग्य उत्तर असे असेल:** "नक्की, कागदपत्रे घेऊन जा, शांतपणे विचार करा." योग्य प्रॉडक्ट आणि योग्य व्यक्ती एका दिवसात गायब होत नाहीत.

🚩 **लाल झेंडा:** "ऑफर आजच संपणार", "कोणालाही सांगू नका", "फोन कट करू नका, तुम्ही डिजिटल अरेस्टमध्ये आहात". फोन कट करा; पैसे कापले गेले असतील तर लगेच 1930 किंवा cybercrime.gov.in.

B06 बँक आणि पोस्ट ऑफिस

हे विचारा

तुम्ही जे [दर] % व्याज सांगत आहात, ते पूर्ण मुदतीसाठी ठरलेले आहे की मध्येच बदलू शकते? माझ्या पावतीवर/पासबुकवर ते कुठे लिहिलेले असेल?

केव्हा विचारायचे: FD, RD किंवा पोस्ट ऑफिस योजनेत पैसे गुंतवण्यापूर्वी.

✔ **योग्य उत्तर असे असेल:** स्पष्ट उत्तर: पोस्ट ऑफिस TD, NSC, KVP, MIS, SCSS मध्ये खाते उघडतानाचा दर पूर्ण मुदतभर चालतो; PPF, सुकन्या आणि पोस्ट ऑफिस बचत खात्याचा दर दर तिमाहीला बदलू शकतो. दर पावतीवर लिहिलेला मिळावा.

🚩 **लाल झेंडा:** "हा दर नेहमी मिळेल" किंवा तोंडी सांगितलेला दर जो कागदावर नाही. लक्षात ठेवा, पोस्ट ऑफिसचे दर दर तिमाहीला ठरतात (पुढील घोषणा साधारण 31 डिसेंबर 2026).

I01 विमा

हे विचारा

या पॉलिसीमध्ये कवर (विमा रक्कम) किती आहे, वार्षिक प्रीमियम किती आहे, आणि प्रीमियम किती वर्षे भरावा लागेल? कवर किती वर्षांपर्यंत राहील?

केव्हा विचारायचे: कोणतीही जीवन विमा पॉलिसी घेताना, एजंट नातेवाईक असला तरीही.

✔ **योग्य उत्तर असे असेल:** तिन्ही गोष्टी एका ओळीत, लेखी. कमावत्या व्यक्तीसाठी सामान्य मार्गदर्शक: कवर वार्षिक उत्पन्नाच्या साधारण 10-15 पट (नियम नाही, अंदाज).

🚩 **लाल झेंडा:** कवर फक्त प्रीमियमच्या साधारण 10 पट असेल आणि बोलणे फक्त "बोनस/रिटर्न" बद्दल असेल. विमा आणि बचत एकत्र विकणाऱ्या पॉलिसीमध्ये कवर अनेकदा खूप कमी असते.

महत्त्वाची सूचना

हे प्रकरण फक्त समज वाढवण्यासाठी आहे, गुंतवणूक सल्ला नाही. इथे कोणत्याही योजनेची, कंपनीची किंवा प्रॉडक्टची शिफारस केलेली नाही. दर आणि नियम नोव्हेंबर 2026 पर्यंतचे आहेत आणि बदलू शकतात; पैसे गुंतवण्यापूर्वी अधिकृत स्रोतावर ताजी माहिती पाहा. उदाहरणातील आकडे काल्पनिक आहेत, वचन नाही. वैयक्तिक सल्ल्यासाठी SEBI-नोंदणीकृत गुंतवणूक सल्लागाराला भेटा.

📝 लक्षात ठेवण्यासारखे

- देशात कुटुंबे सरासरी प्रत्येक ₹100 पैकी साधारण ₹7 च निव्वळ बचत करू शकतात (2024-25), आणि कर्ज वेगाने वाढले आहे; कमतरता बहुतांशी समजेची आहे.
- पैशांच्या शिडीच्या 6 पायऱ्या: हिशेब आणि बजेट, अडचणीचा गल्ला, महागड्या कर्जावर ताबा, विम्याचे कवच, सुरक्षित बचत आणि म्हातारपण, बाजाराची समज; सोबत फसवणुकीपासून बचाव आणि कागदपत्रे-नॉमिनी हे दोन कठडे.
- महागाई म्हणजे वाळवी: 2.5% व्याज आणि 5.2% महागाई (2026-27 चा RBI अंदाज) असेल तर पैसे खरोखर कमी होतात.
- 72 चा नियम: 72 ÷ दर = दुप्पट होण्याची साधारण वर्षे; "1 वर्षात डबल" म्हणजे 100%, ही धोक्याची घंटा आहे.
- कोणतीही गोष्ट सुरक्षा, लगेच पैसे काढण्याची सोय आणि जास्त रिटर्न हे तिन्ही देत नाही; वैयक्तिक सल्ला फक्त SEBI-नोंदणीकृत गुंतवणूक सल्लागाराकडूनच, हे पुस्तक सल्लागार नाही.

➡️ **पुढे:** पुढच्या प्रकरणात शिडीची पहिली पायरी: घराचे असे बजेट जे पगारदारांसोबतच दुकान, शेती आणि रोजंदारीच्या कमी-जास्त कमाईतही चालेल.

📚 या प्रकरणाचे 11 स्रोत: परिशिष्ट "स्रोत" पान **248**

प्रकरण 4

कर्जाची खरी किंमत: व्याज, EMI, APR आणि CIBIL

कोणत्याही लोनची खरी किंमत 5 मिनिटांत काढा, आणि आपला क्रेडिट स्कोर मोफत पाहा-सुधारा.

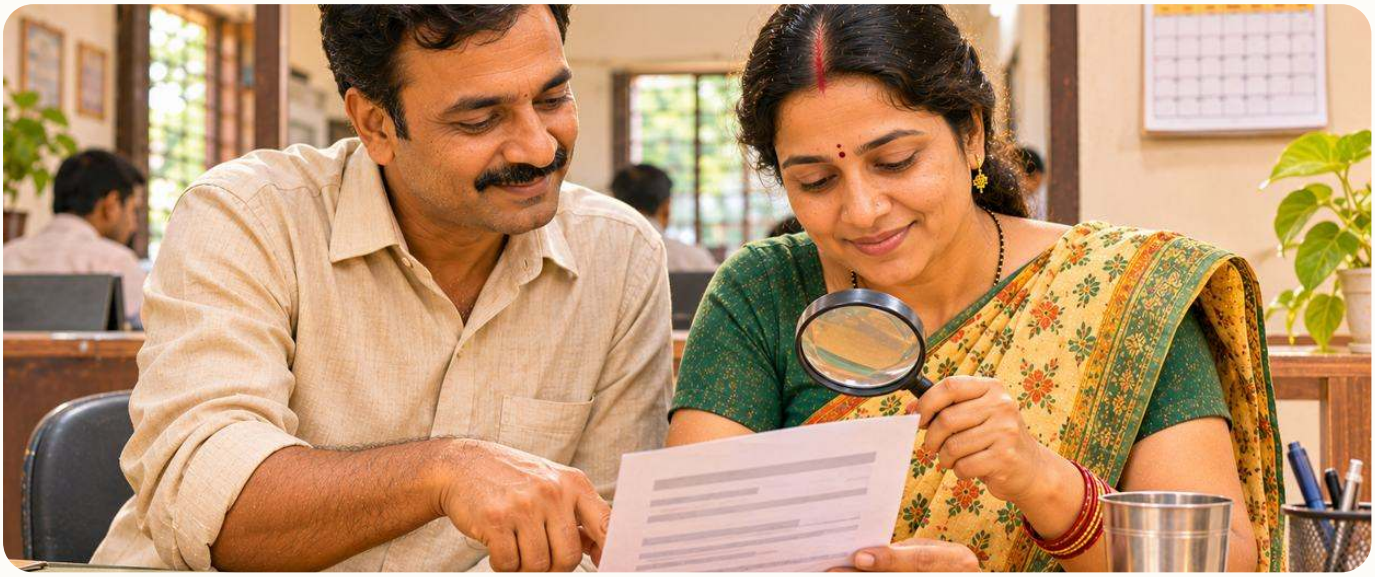

🤨 खरी अडचण

"EMI फक्त ₹999" ऐकून लोन घेतले, मग फी, विमा आणि पेनल्टी जोडून किंमत कितीतरी जास्त निघाली. त्यात CIBIL ची भीती, आणि "CIBIL ठीक करून देतो" म्हणून पैसे मागणारे एजंट वेगळेच. कळत नाही कोणते लोन स्वस्त आहे आणि कोणते सापळा.

📌 या प्रकरणात तुम्ही शिकाल

- EMI कशी ठरते, आणि छोटी EMI अनेकदा महाग का पडते
- "फ्लॅट रेट" ची चाल आणि KFS मध्ये लिहिलेला APR वाचणे
- पेनल चार्ज, लवकर फेडण्याची फी आणि RBI चे नवे नियम
- क्रेडिट स्कोर कशामुळे ठरतो, आणि वर्षातून 4 वेळा मोफत रिपोर्ट कसा पाहायचा
- वसुली एजंट त्रास देत असेल तर तक्रारीची योग्य शिडी

आपल्या घरांमध्ये कर्जाबद्दल दोन प्रकारच्या गोष्टी ऐकायला मिळतात. एक: "कर्ज कधीच घेऊ नकोस, बरबाद होशील." दुसरी: "सगळेच घेतात, EMI तर छोटीशीच आहे." दोन्ही गोष्टी अपुऱ्या आहेत. कर्ज स्वतःमध्ये वाईट नाही. शेतीसाठी बी-खत, दुकानाचा माल, मुलाचे शिक्षण किंवा उपचारासाठी योग्य दराने घेतलेले उधार आयुष्य सोपे करू शकते. अडचण तेव्हा येते जेव्हा आपण **हिशेबाशिवाय** कर्ज घेतो: माहीतच नाही की प्रत्यक्षात किती परत करायचे आहे, हप्ता चुकला तर काय होईल, आणि वरून कोणकोणती फी कापली जाईल.

या प्रकरणात आपण कर्जाच्या चार मूलभूत गोष्टी सोप्या भाषेत समजून घेऊ: **व्याज**, **EMI**, **APR** आणि **क्रेडिट स्कोर (CIBIL)**. यानंतर तुम्ही कोणतीही लोन ऑफर पाहून स्वतः सांगू शकाल: ती स्वस्त आहे की महाग. हे प्रकरण पैशांच्या शिडीची तिसरी पायरी आहे: प्रकरण 3 मधल्या अडचणीच्या गल्ल्यानंतर, आता महाग कर्जावर ताबा.

EMI म्हणजे काय आणि ती कशी ठरते

EMI (Equated Monthly Instalment, म्हणजे दर महिन्याचा समान हप्ता) मध्ये दोन भाग असतात: **मुद्दल** (तुम्ही उधार घेतलेली रक्कम) आणि **व्याज** (उधारीचे भाडे). बहुतेक बँक लोनमध्ये व्याज **कमी होणाऱ्या मुद्दलावर** (reducing balance) लागते. म्हणजे सुरुवातीच्या महिन्यांत EMI चा मोठा भाग व्याजात जातो, आणि जसजसे मुद्दल कमी होते, तसतसा व्याजाचा भागही कमी होतो.

EMI तीन गोष्टींवर ठरते: रक्कम, व्याजदर आणि कालावधी (किती महिने). खालच्या तक्त्यात ₹1,00,000 च्या लोनची EMI आणि एकूण व्याज वेगवेगळ्या दरांवर आणि कालावधीवर दाखवले आहे. हे नीट पाहा, कारण यात या संपूर्ण प्रकरणातील सर्वात मोठा धडा दडलेला आहे.

उदाहरण - गणित समजावण्यासाठी, वचन नाही. लोन ₹1,00,000, व्याज कमी होणाऱ्या मुद्दलावर; दर गृहीत धरले आहेत, कोणत्याही लेंडरचा खरा दर नाही.

वार्षिक दर	12 महिने: EMI / एकूण व्याज	24 महिने: EMI / एकूण व्याज	36 महिने: EMI / एकूण व्याज
10.5%	₹8,815 / ₹5,778	₹4,638 / ₹11,302	₹3,250 / ₹17,009
14%	₹8,979 / ₹7,745	₹4,801 / ₹15,231	₹3,418 / ₹23,039
18%	₹9,168 / ₹10,016	₹4,992 / ₹19,818	₹3,615 / ₹30,149
24%	₹9,456 / ₹13,472	₹5,287 / ₹26,891	₹3,923 / ₹41,238
36%	₹10,046 / ₹20,555	₹5,905 / ₹41,714	₹4,580 / ₹64,894

तक्त्यातून दोन गोष्टी स्पष्ट दिसतात. पहिली: **कालावधी वाढवल्याने EMI कमी होते, पण एकूण व्याज वाढते.** 18% वर 12 महिन्यांत व्याज ₹10,016 आहे, तेच लोन 36 महिन्यांसाठी घेतले तर व्याज ₹30,149, म्हणजे जवळपास तिप्पट. दुसरी: **जास्त दराने घेतलेले दीर्घ लोन खूप महाग पडते.** 36% वर 36 महिन्यांत तुम्ही एकूण जवळपास ₹1,64,900 परत करता. म्हणजे उधार घेतलेल्या प्रत्येक ₹1 वर जवळपास ₹1.65 फेडणे.

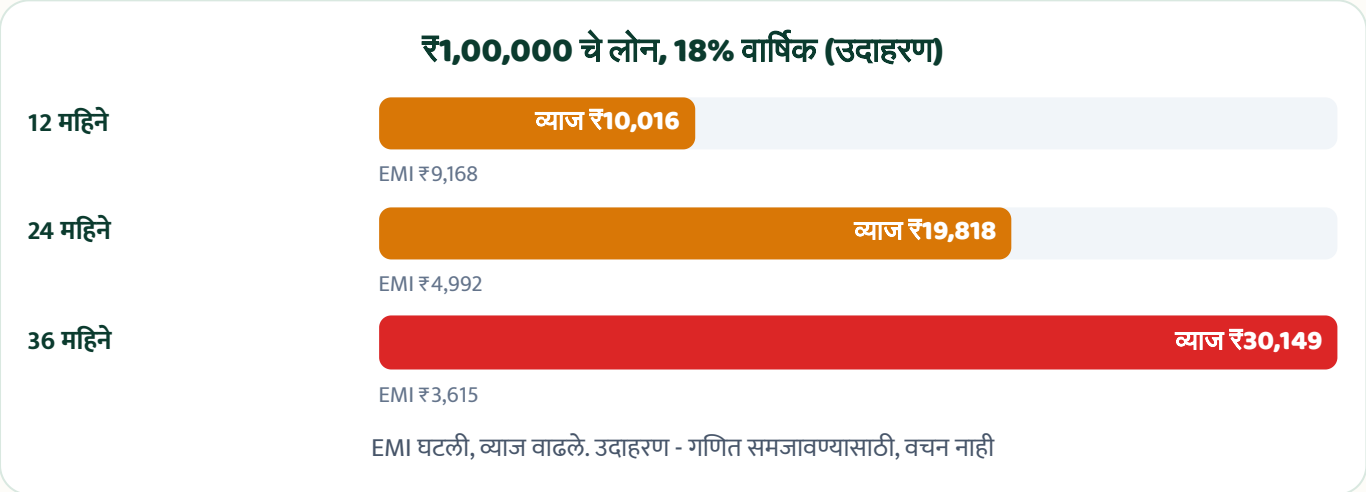

चित्र 4.1 ₹1 लाख, 18% वर: कालावधी वाढला, व्याज वाढले (उदाहरण - गणित समजावण्यासाठी, वचन नाही)

🔄 लोनचा कालावधी निवडणे

❌ नेहमीची चूक
"EMI जितकी लहान तितके चांगले" असा विचार करून सर्वात मोठा कालावधी निवडणे.

✔ शहाणपणाचा मार्ग
आधी दर महिन्याला आरामात किती EMI भरू शकतो ते पाहणे, मग तेवढ्यात सर्वात कमी कालावधी निवडणे. EMI सोबत "एकूण किती परत करावे लागेल" हेही लिहून घेणे.

का चांगले: प्रत्येक जादा महिना तुमच्या खिशातून जादा व्याज काढतो. लहान EMI चा आराम अनेकदा हजारो रुपयांनी महाग पडतो.

"EMI फक्त ₹999": पूर्ण किंमत कशी काढायची

दुकानात किंवा ऑनलाइन जाहिरातीत अनेकदा फक्त EMI मोठ्या अक्षरांत लिहिलेली असते: "फक्त ₹999 महिना". प्रश्न EMI किती आहे हा नाही, प्रश्न हा आहे की **एकूण किती द्यावे लागेल**. याचा सोपा फॉर्म्युला आहे: **EMI × महिने + सर्व फी = खरी किंमत**. समजा ₹15,000 चा फोन 18 महिन्यांच्या ₹999 च्या EMI वर आहे आणि ₹499 प्रोसेसिंग फी आहे.

उदाहरण - गणित समजावण्यासाठी, वचन नाही. फोनची किंमत, EMI आणि फी गृहीत धरली आहे.

प्रकरण 16

फसवणुकीपासून बचाव: पैसे डबल, बनावट ॲप, डिजिटल अरेस्ट

फसवणुकीची प्रत्येक मोठी युक्ती पहिल्याच संकेतावर ओळखा, पैसे देण्याआधी 2 मिनिटांत तपासा, आणि पैसे गेले तर पहिल्या तासात योग्य पाऊल उचला.

🤨 **खरी अडचण**

ठग आता फक्त भोळ्या लोकांनाच नाही, शिकलेल्यांनाही फसवतात: वर्दीतला व्हिडिओ कॉल, खऱ्यासारखे दिसणारे ॲप, किंवा ती "सोसायटी" जी एखाद्या नातेवाइकानेच सांगितली. एक कॉल, एक लिंक किंवा एका विश्वासात आयुष्यभराची बचत निघून जाते, आणि मग लाजेपोटी माणूस कोणाला सांगतही नाही.

📌 **या प्रकरणात तुम्ही शिकाल**

- फसवणूक किती मोठी आहे, आणि ठग भीती, लोभ आणि घाईचा कसा वापर करतात
- पाच बोटांचा नियम: पाच संकेत, ज्यांपैकी एकही दिसला तर थांबायचे
- पैसे डबल/सोसायटी, भिशी-चिट फंड, MLM, बनावट ट्रेडिंग ॲप, डिजिटल अरेस्ट आणि खोट्या नोटिसा: प्रत्येक युक्तीची ओळख
- कोणत्याही संस्थेला पैसे देण्याआधी कुठे तपासायचे (Sachet, RBI, SEBI, AMFI, IRDAI)
- पैसे गेले तर पहिला तास: 1930, बँक, cybercrime.gov.in, आणि तक्रारीची योग्य जागा

मागच्या पंधरा प्रकरणांत आपण कमाईचा हिशेब ठेवला, गल्ला भरला, कर्ज कमी केले, विम्याचे कवच घातले आणि बचत योग्य जागी ठेवली. पण ही सगळी मेहनत एका चुकीच्या कॉलमध्ये किंवा एका "पक्क्या नफ्याच्या" स्कीममध्ये काही मिनिटांत संपू शकते. म्हणूनच आपण पुस्तकाच्या सुरुवातीला म्हटले होते की **फसवणुकीपासून बचाव** हा पैशांच्या शिडीचा कठडा आहे: प्रत्येक पायरीवर सोबत चालतो. हे प्रकरण तोच कठडा मजबूत करते.

चांगली बातमी ही आहे: फसवणुकीच्या युक्त्या मोजक्याच आहेत. नावे बदलतात, ॲप बदलतात, पण पद्धत तीच राहते. एकदा तुम्ही या पद्धती ओळखल्या, तर नवा ठगही जुना वाटू लागतो.

फसवणूक किती मोठी आहे: सरकारी आकडे

राज्यसभेत सरकारच्या उत्तरानुसार (अतारांकित प्रश्न 1341, 11 फेब्रुवारी 2026), **2025 या वर्षात सायबर आर्थिक फसवणुकीत ₹22,495 कोटी** गेले, आणि **24,02,579 तक्रारी** नोंदल्या गेल्या. म्हणजे दररोज सरासरी सहा हजारांहून जास्त कुटुंबे कोणत्या ना कोणत्या फसवणुकीची तक्रार करत होती. आणि ही फक्त तक्रार झालेली प्रकरणे आहेत; बरेच लोक लाजेमुळे किंवा भीतीने सांगतच नाहीत.

वर्षे	सायबर आर्थिक फसवणुकीत गेलेले पैसे	तक्रारी
2023	₹7,465 कोटी	13.10 लाख
2024	₹22,848 कोटी	19.18 लाख
2025	₹22,495 कोटी	24,02,579

स्रोत: राज्यसभा अतारांकित प्रश्न 1341 (11 फेब्रुवारी 2026) आणि गृह मंत्रालयाच्या आकड्यांवर ThePrint (21 फेब्रुवारी 2026). याच आकड्यांनुसार 2025 मध्ये गेलेल्या पैशांपैकी सुमारे **76-77% भाग "गुंतवणूक" फसवणुकीत** गेला: "शेअरमध्ये पक्का नफा", "पैसे डबल", "VIP टिप्स ग्रुप". म्हणजे सर्वात मोठा धोका भीतीतून नाही, **लोभातून** येतो.

ठग चार गोष्टींवर काम करतो

- **लोभ:** "महिन्याला 3% पक्के", "एका वर्षात डबल", "लॉटरी लागली आहे".
- **भीती:** "तुमच्या आधारवरून मनी लॉन्ड्रिंग झाली आहे", "खाते बंद होईल", "वीज कापली जाईल".
- **घाई:** "आजच शेवटची संधी", "10 मिनिटांत OTP सांगा", "कोणाला सांगितले तर केस बिघडेल".
- **लाज आणि एकटेपणा:** "कुटुंबाला सांगू नका". ठगाला हवे असते तुम्ही एकट्याने निर्णय घ्यावा, कारण दुसरा माणूस युक्ती पकडतो.

पाच बोटांचा नियम

आपला एक तळहात पाहा. प्रत्येक बोट हा एका धोक्याचा संकेत आहे. कोणत्याही कॉल, मेसेज, स्कीम किंवा ॲपमध्ये **यांपैकी एकही संकेत दिसला, तर थांबा**. थांबल्याने कधीच नुकसान होत नाही; खरी बँक, खरे ऑफिस आणि खरी योजना उद्याही तिथेच असेल.

चित्र 16.1 पाच बोटांचा नियम: एकही संकेत दिसला तर थांबा